

# NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félev.

Kolozsvár, Januarius 10kén.

2. szám.

TARTALOM: Bethlen Miklós és Kún Ilona, (Nagy ajtai Kovács István) 9. l. Nem kedvező házasság, (G) 13. l.

## BETHLEN MIKLÓS ÉS KÚN ILONA.

*Igaz történet.*

(Folytatás.)

-BETHLEN' MÁSODIK UTAZÁSA' FOLYTATÁSA. — KRÉTAI HÁBORU. — OSTROSITH BORBÁRA 'S ERZSÉBET. — BETHLEN' HARMADIK UTAZÁSA. — ZABOLAI VACSORA. — KÚN ILONA.

Bethlen Rohonczi Csáktornya felé mentekor megnézegette volt a' szent gothárdi ütköztér; míg Zrinyi Miklós gyászpádon fekvék, meglátogató Kottorit, Legradot és Zrinyi Ujvára' romjait. Az alatt Csáktornyára megérkezék Zrinyi Péter, Miklósnak öccse, 's hű férfit rendele, ötlet az adriai tengerparti birtokaiig vezérlendőt; kitől Varasd, Zagráb, Brezoviczán keresztül kalauzoltatván Ozalyba, Zrinyi Péter' kulpaparti várába hatott; hol szakácsát, lovását és lovait elhagyván, három cselédével 's kalauzával Grobnyikra Zrinyi Péter' nejéhez sietett. Karácsonyot ott töltötte. Ünnepe után Zrinyiné által Triestbe küldetett, honnan hajóra kelve, az 1665-ik év' első napjára csendes széllel által szállott Velenczébe. Krétai háboruba vágyás utaztatta oda.

Kréta vagy Kandia a' közép tenger' hét nagyobb szigetei' legnagyobbika; szélessége, hol legterjedelmesb, kilencz geographiai mértföld; hosszúsága mintegy négyszer annyi. Miután görögök, rómaiak, arabok, génuaiak uralkodtak sorban rajta: velencei köztársaság' birtokába jutott; fel fellázadt ugyan az ellen, de minden-

kor legyőzetett, csendre hozatott; és századok haladtak el felette a' nélkül, hogy a' világhistoria fontosat jegyezhetne fel róla. Azonban jött a' 17dik század 's történetek keletkezének mezein, Európa', Ázsia' 's Afrika' figyelmét magokra vonók. Törökök hódoltató szándékkal 1645-ben partjaira léptek; Kaneát, a' szigetnek nagyság- és erősségre nézve negyedik városát, 1646-ban pedig Retimót — az ötven templomut — elfoglalták. 1648-ban ostromolni kezdeték Kandiat, a' sziget' fővárosát, 's érte a' vérdús viadal falait belől oltalmazó velenceiek és kívül ostromló törökök között 1664-ben is zajgott. Bethlen a' velenceiek' ügyét úgy tekinté mint minden keresztényekét 's Kandia' védelmére közökbe szándékozott. Ezért utazék Velenczébe; de egy szállongó hír szándékát felhagyatá. Zúgatók, hogy a' rég háborgó felek már kibékültek \*). Velenczében tehát csak a' farsáng'

\*) A' kibékülés nem volt igaz. Velence törekedett ugyan, kivált a' török-magyar háboru' megszűntén, békességet kötni a' Portával; de ennek követeléseit, tulságosoknak tartván, nem teljesítette; ez miatt a' háboru tovább folytatott mind addig, míg Kandia főváros 1669-ben a' törököknek feladatott, 's az akkor kötött béke' feltételeinél fogva, három kikötőhely velenceieknek hagyatván, az egész Kréta' szigete törökök' birtokába került. 25 évig folyt a' krétai háboru. Kandia főváros' védelmében a' velenceiek csak embert 30,000 vesztettek; ostromában a' törökök többet 100,000 nél! — Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. Dritter Band. Pesth 1835 p. 617—635

vég idő szakában maradt, vigalmai közt is szorgalommal tanulván az olasz nyelvet. Februarius' fogytán távozott onnan — vissza Magyarországra. Grabnyikon, Bukariban ismét udvarolt Zrinyi Péternének; Ozalyban férjének, 's mi nap itt hagyott cselédeit, lovait magához vévén, gyorsan haladt keresztül Csáktornyan, hol Zrinyi Miklós' sírhalma csak új fájdmakakat költötte fel szívében, 's új könnyeket árasztata szemeiben.

Jég és hó, sár és víz a' hosszas utazásban sebeket ejtven lovai' lábain, azoktól és szolgálótól Sopronyban Vitnyédinél viszont elvált, 's bérkocsin Bécsbe rándult; majd Posonyban egyesült velök 's aprilis' végzetével hazája felé megindult.

Útjában egykor éjszakára Kassára kívána jöni; de a' világló nap már hegyek megé hanyatlék, 's a' város még távol fekvék. Ekkor az est' alkonyában feltűnik emlékezetében, mikép' néhai Ostrosith Miklós — hajdon magyarkoronaőr — Erdélyből házasodott volt, 's a' közel Hilyóba (Ilow) tere bé éjre. Ott Ostrosith Mátyás magyar becsülettel fogadá, 's viradatkor továbbra marasztá. Bethlen maradt; örömebb talán mint marasztatott; 's mi volt valljon maradása' oka? — Szerelem!

Két árva leány lakott Ostrosith Mátyásnál: Ostrosith Borbára 's Ostrosith Erzsébet; Borbára imént említettem Ostrosith Miklós' leánya; Erzsébet az Ostrosith Pálé Ujfalusi Évától, 's Erzsébet olly kellemes, hogy rövid idő' letűnte alatt képes lön Bethlen' szívében szerelem érzést fakasztani fel.

Különösnek tetszik ugyan, hogy olly ifjat, kit Velenczében és Bécsben, Párizsban és Londonban, Brüssselben és Berlinben szépnemi tündérkecsék képesek nem valának szerelmissé tenni, Hilyón — talán kevésbbé tündérik — azzá tevék; de szerelmet nem csupa hely gerjeszt, hanem személy, 's hányszor nem hamarabb egy

csendes falu' magányában, mint lármás városok' zajgásiban?

Bethlen szíve' hullámozását titokban tartá Hilyón; de szabadon hagyá ömlendezni honában, hova a' kikelet' virágkoszorús hónapjában — majusban érkezék meg. Itt felfedé szerelmét atyjának 's könyörgé néki: kérjék nejevé Ostrosith Erzsébetet. Bethlen János örömtelenül hallá fia' könyörgését, ráhajlék még is; és Rettegi István, ki Bethlen Miklóssal Velenczéig jára, leánykérő levéllel Hilyón termék. — A' leány még gyermek, hozá majd válaszul; mindazáltal ha kedve lesz a' kérőhöz menni: szabadságában áll; sem atya sem anyja nem lévén, 's bátyja sem erőltethetvén. —

Illy nyilatkozatvétele után minden reménynek enyésznie leheté; Bethlen Miklósé még sem enyészék, sőt egy új esemény által éleszték. Bethlen Ferencznek, I. és II. Rákóczi György fejedelmek' udvari marsalának Kemény Katától, Kemény János fejedelem' testvérétől született fia, Farkas, ki mint Erdély' történetirója magiglan híres, ez évben éppen azon Ostrosith Borbárával lépék jegybe, kit Hilyón Erzsébettel együtt lakni látánk. Innen Bethlen Miklós azt reménylé: most Erzsébet is inkább hajland az erdélyi bércek közé hozzája jöni.

1666-ban tehát majusban személyesen Hilyóra indult; 19 ló vitte kíséretét. Késmárkon a' pazarlásig fényűző még is dúsgazdag gróf Tököli Istvánnál, Murányvárában a' Szécsi Mária' birásával büszke nádor Vesselényi Ferencznél zajos és kábító mulatságok közt néhány napokat töltött. Majd elfordult Divék Ujfaluba, Ostrosith Erzsébet' anyabátyjaihoz, Ujfalusi János- és Andráshoz, 's ezektől Erzsébetnek hozzája mehetésére nézve, megegyezést nyerve, számos főuraktól, közöttök Tökölitől és Vesselényitől is magát ajánló leveleket víve, ujra megjelent — és bizodalommal — Hilyón. Ott készen is álla most számára nőül Ostrosith Borbára.

Ha olvasóim itt azt gondolják, hogy a' Borbára név vétségéből említették Erzsébet helyett, esalatkoznak. Olyan ifjakkak, kik bár minemű becses tulajdonikkal ezrek közül kitündökölnék, mindig számos ocsárló irigyeik vannak, 's legtöbb alig ha nem éltök' azon szakában, melyben, szerencséseknék vélt mátkások 's aranyjövendő ragyog feléjük. Ezt keserűen tapasztalá Bethlen Farkas is. Ő vala Erdély' legszebb férfija; szép annyira, hogy második Absolonnak nevezteték el, 's irigység olly rút characterszinnel rajzolgatá Hilyón, hogy jegyese Borbára, ki nem rég epedett érette, most vissza rezzene tőle; Bethlen Miklóst hajlék férjül választani, 's néki — másodszori megjelentekor — ajánlatak is, midőn Erzsébetet kérné. A' történet' csomója busítólag fejlék ki.

Bethlen Miklós csak egyet szeretett: — Ostrosith Erzsébetet; Erzsébet is, úgy látszott, csak egyet, de fájdalom! nem őtet. A' hó szerelmesek mind ketten csupán szerelmök' tárgyát ohajták birni; csupán szerelmök' tárgyától ohajtanák biratni, 's így Bethlen Miklós nem fogadá el az ajánlott Borbárát \*), 's nem nyéré el — másod izben sem — a' kért Erzsébetet.

Most sietett Hilyóról 's egyenesen Rosenbergre gróf Tökölhez; tőle később Murányvárba. Itt és más helyeken az őt különösen kedvelt nádor' és nádorné' magas társasági körökben septemberig mulatván; e' hónapban mind kettőjük által gazdag ajándékkal tiszteltetve meg, Erdélybe vissza jött.

Mig Magyarországon a' nádornál tartózkodék, az alatt ithonn Apafi fejdelem udvarhelyszéki fő kapitánynyá nevezé ki; olly tisztté, ki mind háboru' mind béke' napjaiban nagy ranggal és befolyással bíra: mert székely székek' fő kapitányainak nem csak a' harcmezőn vala helyök, szavok, hanem székeik' tanácskozó 's ité-

\*) Ostrosith Borbára később csakugyan az emlegetett Bethlen Farkas' neje lett.

ló esarnokiban is \*); atyja pedig haza jötté után majd házassulásra inté. Hajlott az intést teljesíteni; de mivel most inkább szüléi' kedvéért mint ön vonszalmából; velök arról értekezék: kit lenne legüdvesebb nejevé tennie?

Szív- és lélekharmónia, érzésben és gondolkozásban összehangzás legbiztosb alapja házások' házi boldogságának. Ha ez illő figyelemben tartatnék; bizonyoson nem látnók olly sok nősült férfi' homlokán a' megbánás' sötét fellegeit borongani; de vajmi ritka, ki nejét nem csak azért választá magának örök társul e' földi pályán, mert szíve szívével rokon érzésü; hanem azért is, mert lelke lelkével rokon gondolkozásu! Bethlent sem illy nézet vezérlé. Ő miután szülőivel tanácskozék; ezeket tevő alapelveiv: csak leányt, helvétziai vallásut, Bethlenekéhez hasonló családut, és gazdag birtokot öröklendőt venni el; 's e' kép' egész Erdélyben csupán kettő találtak, ki neje leendhete: Béli Zsuzsánna, úzoni Béli Pál' leánya Vitéz Zsuzsánától, és Kún Ilona, osdolai Kún István' leánya, első nejétől Basa Ilonától. Egyébiránt mind kettő nevezetes: Zsuzsánna az atyjáért, Béli Pálért, ki ország' tanácsosa 's erdélyi hadak' generálja vala; Ilona főkép' nagy atyjáért, zabolai Basa Tamásért, ki régebben erőteli korában háromszéki főkapitányaságot és tanácsosságot visele 's most aggsága miatt magányban éle. A' két leány közül egyiket sem ismerte, 's mivel azt akará megkérni,

\*) Jóllehet az székelység közt az veres darabonok kívánnák némellyek, hogy ök egymás között hadnagyok és nem az közönséges tisztviselők előtt perelének, és az ő judex ordinariusok az hadnagy lenne. De miértbogy, minemű egyenlenségek, visszavonások, sok mód nélkül való dolgok ebből következének, jól tudjuk; tetszett azért: hogy minden rendek az székes helyen kapitányok és királybirák előtt tartozzanak törvényt állani. 1607-ben juniusban Kolozsváratt tartott országos gyűlés alkotta törvényczikkely. Eredeti hitteles kéziratpéldányból.

mellyik inkább tetszend, legelső teendő lépés lön: mind a' kettővel megismerkedni.

Ily czélből 1667-ben martiusban Sepsi, Kézdi 's Orbai székek' főkapitányával, Nemes Jánossal, kivel atyja barátságos viszonyban élt, 's tervök közöltetett, Fogarásból elindulván a' Sárkányon át Brassóba mentek; a' Barcaság' fővárosából előbb Bodolán Béli Pált, azután Osdolán Kún Istvánt szándékoztak meglátogatni; egy tudósítás megváltoztatá szándékjokat. Béli Zsuzsanna — hallák Brassóban — nem Bodolán szülőinél neveltetik, hanem Vargyason Béli Judithnál, Béli Pál hugánál, 's Daniel Ferencznek — II. Rákóczi György fejedelem alatt Udvarhelyszék' főkirálybirójának-özvegyénél; 's most két út nyílék fel előttök, mind kettő céljok felé vezetendő: egyik balra, a' gyönyörű vidékü Barcaságon és regényes körű Erdővidéken keresztül Vargyasra; másik jobbra, a' kies rónájú Háromszéken fel Osdolára. Ez utósót választák előbb; 's mellözvén Bodolát, egyenesen Zabolára hajtottak Basa Tamáshoz; kinél, aligha nem a' Nemes János' elintézéséből, Kún Istvánt és leányát Ilonát is jelen találák, 's így Osdolára menniök szükségtelen leve.

Bethlen — mint minden kedvelt leánynéző ifju — szívesen fogadtatott. Az esthomály ráborúlt Zabolára, 's Basa Tamás' házánál hosszas, vigaságfűszerezte vacsora következett. 17ik század' szokásai közé tartozott a' leánynézőt főúri családoknál is megittasítani, ha lehetett, 's e' csintől Bethlen annál inkább félt, mivel tudta, hogy Kún István a' szöllőnedvnek kedvellője. De feltette gondolatjában, magát megjátszatni nem hagyni; sőt az őt fenyegető csin' áldozatjává mást tenni. Alkalom és szer bőven ajánlkozott rá. Gyógyi bor piroslott, kovásznai savanyú víz pezsgett az asztalon. Némelyik vendég csak gyógyival töltegeté poharát; Basa Tamás, a' 75 éves aggastyán, vegyítve a' kettőt. Bethlen is egy üvegpalczk savanyú vizet adata inasa' kezébe,

hogy abból öntetszése szerént vegyítse borát, és mi süker koszorúzá feltételét, gondoskodását? Savanyú vizes üvegpalczkját a' hűtő yizből valami kiemelé, 's helyébe olly üvegpalczkot teve, melly a' savanyú vízhez hasonló színü borral tölteget meg. A' palaczk' felcseréltetést sem ő sem inasa nem vevé észre. Bőven vegyíté tehát vélt kovásznaiát a' valóságos gyógyival; sűrűn köszöneté poharát el, mert savanyú víz — gondolá — nem ittasít, 's midőn mást ügyekszék ittassá tenni, maga lön azzá. Bámulva, bosszankodva tapasztalván ezt, korán lefekvésel fedezé; de miként történheték meg, magának megmagyarázni nem tudá: a' palaczkcserelés csak esztendő' leforogta után fedeztetvén fel néki.

Más nap reggel Nemes János haza ment Várhegyre; Bethlen ebédre marasztatott; eltölt az is, de tőle kissé kedvtelenül, a' mult esti poharazás miatt. Ebéd után indult. Kún Ilonát már látá, 's Béli Zsuzsánnát is látni akará. Ez okból búcsút vön a' Basa háztól; elválék Zabolától, 's a' nélkül hogy Ilona iránti céljáról egy szót is szolt volna. Várhegy felé hajtata, a' következő éjszakán Nemes Jánosnál hálendő. Telekig érdekek nélkül folya útja; itt szembe találkozik Daniel Péterrel, a' fent említett Daniel Ferencz' testvérevel, kinek szép készülete valami ünnepies célra mutata. „Hova szándékozik?“ kérdé tőle, midőn haladának el egymás mellett; „Basa és Kún István urakhoz,“ felele amaz, 's ezzel elrobbana.

Daniel' felelete megdöbbsenté Bethlent, 's gondolatokba süllyeszté. Hátha — villana fel lelkében — Daniel is Kún Ilonáért megy \*), 's azt, mig ő Vargyasra járand, el is jegyzendi? Hátha Vargyason Béli Zsuzsanna nékie nem tetszend, 's aztán a' két leány közül neje egyik sem lehetend? Ezen gondolatok néhány pillan-

\*) Bethlen' sejtése nem volt alaptalan. Daniel Basa és Kún urakhoz valósággal úgy ment mint leánynéző.

atig kínos állapotba hozák; mert gyors önelhatározásra lön szükség, 's olly elhatározásra, melly képes leheté egész életét boldoggá vagy nem boldoggá tenni. Még is sebesen elhatározá magát.

Kún Ilona fiatal korú leány vala. Csak tizennégy tavasz' virágait látá még kinyilni. Zabolán nem bájöltözetben jelenék meg, melly a' deli termet' keceit gyakran csalatásig sokszorozza, hanem egyszerű fekete gyászköntösben, elhalt bátyjáért Basa Péterért, a' Basa Tamás fiáért; nem is az egészség' virító rózsáival arczain: azokat egy forró nyavalya, mellyből most lábbadoza fel, rólok lehervasztotta; 's még is termetén és arczain valami kedves szépség látszék előmölve. Ez ötét Bethlen előtt tettségé tette; 's még inkább azzá lelkének ritka műveltsége; szívének angyali jósága; erkölcsének égi tisztasága; 's az — mi leánynak, akár kunyhóban akár csarnokban szülessék, minden lehető szép érdemei' 's ékei' koszorujában, egyik legfőbb érdeme, 's egyik legnagyobb becsü éke — hogy jó gazdasszony volt.

Még nem messze haladt vala tehát Daniel; 's Bethlen Bacsó István ügyvédet, kit Basa Tamás mint kedvelt emberét Várhegyig kísérőül rendelt melléje, Zabolára ezen nyilatkozatával küldé vissza: elhatározott szándéka Ilonát elvenni.

Kún Ilona „halálba szerette“ Bethlen Miklóst, 's hozzája ígértetett. Ennél fogva ő Várhegyről távoztában Vargyas felé sem mené, 's Béldi Zsuzsánnát nem látá.

Atyja helybehagyta tetteit. Ő néhány hét múlva Nagy Tamással, ország' tanácsosával, Osdolán termett, 's Ilonát ünnepélyesen elmát-kásította. Egy vágy foglalá most el keblét: Ilonával minél hamarább menyekzöt űlni, 's vele mint nejével Osdoláról repűlni. Hasztalan! Ilonát szülői fiatal koráért még magoknál ki-

vánták tartani, 's — határozatlan időig! Búsan válék el ez miatt Osdolától Bethlen.

(Vége közelebből.)

*Nagy ajtai Kovács István.*

## NEM KEDVEZŐ HÁZASSÁG

(Vége.)

### II.

Párizsba érkezve d' Estrées, töstént az orleansi herceghez Franciaország' regenséhez siette, kinek megnyeré ígérétét, hogy XV. Lajost kedvezetere bírandja 's a' királynál kihallgattatást eszközend. Néhány nappal ezután meg is nyerte ohajtott kihallgattatását; 's az ifju királytól, a' regens', nagy bátyja' jelenlétében el is fogadtatott. Mind kettejök általi kedvező fogadtatása felbátorítá kérésinek félelem nélküli előadására.

„Felségedhez jöttem, királyi kegyét esdekleni, mellynek megnyerésétől függ életem. Ohajtásom olly magasra mer terjedni, hogy arra sem nevem, születésem, sem szolgálatom 's hűségem követelést nekem nem adhatnak, engem nem ajánlhatnak. De ha őseimnek Felséged házához és a' honhoz viseltetett hűsége, 's az ők' emlékezete valamely jutalmat nyerhet, méltóztassék azt Felséged nekem kölcsönözni; arra én örökre érdemes kívánok lenni; vérem, egész életem Felségedé és hazámé leend; 's föllépdek azon rang' magasságára, mellyet Felséged kölcsönözend.“

„Igazságos ég! szakítá félben a' regens, éles gunynyal, melly nekie olly sajátja vala, minő mérhetetlen kegyet kíván az érdemes gróf minden ékes szólásával?

„A' hercegi czímet“ — felelé komolyan a' gróf.

A' király és a' regens annyira bámulának hogy alig hihettek fülöknek, 's a' gróf kívánságát ismételtették; a' király kővé válva ilt karzékében, az orleansi herczeg pedig nevetve szökött fel: „Herczegi czímet! — felkiálta, 's az ifjura majd mosolyogva, majd haragosan tekintte — az elszasi lég úgy látszik megzavarta fejét! Herczegi czímet a' letett lengyel király' kandallojánáli táborozás után! Ön tetszik nekem, fiatal ember, nagy képzelő erővel bír, tán vereseket is készít?“

XV. Lajos kimélő mosolylyal fégyverzé le nagybátyja' éles gunyját; 's felszólítá a' gróftot azon ok' előadására, melly őt a' herczegi cím' olly szorgos keresésire kisttette.

„Valóban, Felséges Uram! — pirúlva felel az ifju tiszt — csak ezen ok igazolhatja merészségem'. E' nagyra vágyásnak szerelmem oka.“

E' szókra mély sohajt bocsáta a' regens, és szánó, gunyoló mosolylyal voníta vállat; a' figyelmezőbb király pedig inte a' grófnak, folytatná beszédét.

„Úgy van — szóla ez tovább — Felségedhez járulok a' legtisztább, forróbb, 's legyen szabad mondanom, a' legdicőbb szerelem' nevében. Az, kit imádok, születésinél 's kelleminél fogva nem érdemel kevesebbet egy koronánál.“

„Az tehát igen szép és igen előkelő?“ — szakítá félben az ifju király kitetsző részvétellel, melly szinte hason érzetté kezde válni.

'S az ifju tiszt igen helyesen érezvén, hogy most kevésbbé szól királyához, mint egy fiatal férfihoz, kit a' szerelemvallomás megilletett, a' legfényesebb és fontosabb képét igyekezte rajzolni azon fiatal hölgy' kellemei- és érdemeinek, kit szerete.

„Ismétlem, Felséges Uram! — végezve lelkesült rajzát — a' világ' legelső királyának becsületére válnék vele egybeköttetése, 's atyja még is nekem ajándékozza kezét, ha megnyerem azon méltóságot, mellyet Felséged' kegyétől esdeklek.“

„Valóban — mosolyga a' regens — azon jó apának nem igen magas a' követelése.“

„Nem, Felséges Főherczeg — viszonzá élénken a' kapitány — mert az nem más, mint Szaniszló, a' lengyel király.“

„'S a' leány szereti a' gróftot?“ meglepve kérde a' király.

„Azt még nem tudom, 's a' herczegnő sem sejdíti célomat; de reménylem, szeretni fog; 's csupán Felséged' kegyétől függ, hogy szerencsés férje legyenek.“

A' király néhány perczig hallgata, 's figyelemmel, félirigy szemmel tekintte a' tisztre; tán nagylelkű fellobbantában meg is adá a' kért kegyet, ha őt a' regens' gunymosolya félben nem szakasztja.

„Kérem Felségedet — szóla ez szilárdul és meghatározottan — ez uttal ne hallgasson ifju szíve' sugallatára, 's őrizkedjék, nehogy részen valami esztelenségben.“

„Esztelenségben!“ bosszankodva szóla fel d' Estrées.

„Úgy van, esztelenségben, kapitány; mire nézve féltennem kell eszét. Illy régi nemzetségű nemesnek, mint a' kapitány, egy letett király' leányát venni feleségül, kinek nem volna mi-ből élni, ha mi alamizsnát nem nyujtanánk! valóban ennél egész Európában szegényebb házasságot nem tehetne; hiszen egy tallért sem kap nászajándékban, 's még saját fizetéséből kellene ipját is tartani. Szegény ifju ember, térjen eszére! Egészen másképp kell szerencsét tennie! Lássá, én éppen tudnám, mi lenne jó; van itt a' főhaszonbérlnőnek egy leánya, kit ez előtt csak néhány nappal mutattak be nekünk, igen kedves leánya, 16 évü, a' leggyönyörűbb szemü, és három millió hozományyal. Ezzel, úgy gondolom, elfelejtetheti a' kis lengyelnot. Ebben bizonyos is lehet, magam leszek kérőjé; így millióval bíró lehet, 's később megjön a' herczegi cím is. Mit gondol erre Felséged?“

A' király nem tartóztathatá mosolygását, jöllehet a' gróf kívánságát merőben más szempontból tekinté, mint nagybátyja. — Az ifju gróft csak a' magas rang iránti tisztelet tartóztatá, hogy a' tréfát, melly előtte káromlásnak tetszett, az orleansi herczegnek komolyan vizsgálja nem adta. E' felett a' titkos tanácsülés' órája félben szakasztá a' király' szivére hivatkozását, mit még merni akara.

„No 's hát mikor tegyem hütelenné a' gróft? “ — kérde a' herczeg szeretetre méltó egy kedvüséggel, 's felkölt hogy XV. Lajost kövesse.

„Soha! “ — kiálta fel a' kapitány. “

„Holnap! “ — viszonzá a' herczeg — Holnap estve látjuk egymást a' palais royalban bizodalmas vacsoránál. Ez kihívás édes gróf! “

„Elfogadom! “ — felele büszkén az ifju tiszt, — „Felséged bíró leend benne,“ tevé hozzá, köszönve a' királynak, ki mély gondolatba merülten, némán, 's csak egy elkötelező mosollyal bocsátá el a' gróft.

### III.

Éppen egy évvel azon estve után, melylyel elbeszélésünk kezdődött, üle Szaniszló leányával ugyan azon szobában Veiszenburghan. Szürkület levén, még nem volt gyertya a' szobában, 's komoly vala, mint éjszakával küzdő est, a' tiszteletre méltó király' öreg homloka. Úgy látszék, valamelly fájdalmas keserű gondolaton tünődött; leánya nem tudá attól elvonni, 's megfejteni magának, mi lehet oka komorságának, mellyet előle olly makacsúl rejte.

„Bizonytal még háladatlan is — hirtelen felsohajta, 's felállá, hogy nagy léptekkel a' teremben fel 's alá járjon. — De ő sohase is tartson számot megengedésem vagy kegyemre. Ne is gondoljunk többé rá,“ — veté utána hirtelen 's ülő leányához sieté, kire gyöngéden függészté szeméit.

„De kiről beszélsz, atyám? “ — kérde szelíden.

„Egy ifjuról, kit szerettem, kinek iránta-

mi hajlandósága öregségemet örvendezteté, mint végremény . . . . gróf d' Estréesről, ki rám már nem is gondol.“

„Azt hiszed, atyám? Hát nem kaptál több levelet tőle? Nekem nem is engedted soha olvasni, bár mint kértelek is rá.“

„Még csak egyet sem hat hónap óta, ő is hálatlan, mondom neked. Felejtsd el őt valamint én is elfelejtem. Soha se szóljunk többé róla.“

Alig mondá ki e' szavakat, mellyekre leánya lesütött szemmel mint parancsra hallgatott, belép legénye a' szobába, gyertyákat tesz az asztra, 's urának két levelet ad által, mellyek közül egyiket gyors hirtvivő, másikat rendes posta hozá. A' király e' második után nyúlt, 's pecsétjét a' gyertyához tartá. „Ezt ő írja — kiálta örömmel — korán itéltem felőle. Ezt ő írja, e' saját aláírása. Engedj meg jó gróf; engedj meg te is nékie, leányom. Talán betegség vagy táborozás, nagy isten! tán éppen kegyből kiesés akadályozá tudósítását. Sietve, lássuk, mit ír.“ — A' herczegnő elhagyván ülőhelyét, az ablakhoz ment, a' király pedig örvendő sietséggel olvasá a' levelet . . . . De alig futá keresztül, elhalaványult, reszketett 's fájdalmas sohajjal veté asztra a' levelet.

„Az istenért, kedves atyám mi bajod? “

„Semmi, ne kérdezz tőlem semmit! “ — felelé a' király fuldokló hanggal, 's hirtelen letörle szeméire jött könnyeit.

D' Estrées azt jelenté: kötelességében áll, lemondani leánya' kezéről, 's királyi szavát vizsgálja adja. Igen későre érdemetlennek tartva magát olly magas házasságra, visszalépésinek okául azt adá: hogy a' herczegi czímet lehetetlen volt megnyernie, 's fájdalmát az iránt néhány szóban fejezé ki, mellyek állhatatlanságát rosszul fedezék.

A' regensnek sikerült, rábeszélő tehetségével, melly mindenkor hatalmában volt, véden-  
cze' terveit házasságára nézve nevetségessé ten-

ni, 's vele elhítenni, hogy a' szegény lengyel király' leánya nem méltó hozzá. Ő a' gróf' jobb érzetét csufondáros fegyverével a' bujálkodónak, ki előtt szerelem és becsület semmit jelentő szók, és a' gazdag haszonbérló' leányának kellemeivel legyőzte; és Szaniszló hijában mondott le fölségéről az állhatatlan ifjuval szemben.

Leánya hijában igyekezett az öreg' fájdalmát, mellynek okát nem tudta, lecsendesíteni; szeme a' másik levélre pillanta: „Olvasd csak, édes atyám, — monda — ez a' másik hírnök tán örvedetesebb ujságot hozott.“

„Az érdemetlen, a' hűségtelen! — reszkető hanggal kiálta fel Szaniszló, nem hallgatva leányára — ha tudnád, leányom . . . ah, ha tudnád! . . . 's már mindent ki akara beszélni. „De nem, nem; elhallgatom; nem kívánom tiszta lelkedet illy alacson titokkal bemocskolni. Igérd meg: soha sem beszélesz többé Franciaországról és hűtelen lakóiról, kivéve, ha őket átkozni kell.“

„Oli atyám! — fájdalommal szóla a' herczegnő, — ne törd el olly hirtelen a' pálczáat felette; légy nyugodt; olvasd a' másik levelet, mint látom, a' király' pecsétje van rajta.“

„Bizonyosan — mondá a' király, lassan bontva fel a' levelet — negyed évi nyugpénzem' kifizetéséről. Fájdalom, még egy ideig el kell fogadnom a' királyok' ezen alamizsnáját; de nem tartand örökké; csak én magamnak akarnám köszönni létemet, melly terhemre van, csak hogy táplálhatásodra valamelly seregnél azon alsó tiszti szolgálatot visszakaphatnám, mellyel első táborozásomat tettem.“

Így szólva, felbontá a' levelet. Alig olvasa néhány sort, már magán kívül volt, 's az előbbenitől merőben ellenkező érzeten, a' legfőbb öröm' érzetén erőt venni nem tudta. Tébolyodtan szökék fel, szemei könnyeztek, ábrá-

zatját hideglázos pirosság és halálos sárgaság felváltva boríták; leányának nyujtá a' levelet, 's eszmélet nélkül rogyott le.

Minden apolgotás mellett is óránál tovább tarta ájulása, 's midőn ismét életre jött, veté a' herczegnő szemét a' levélre. Ez a' francia údvartól vala, mellyben Szaniszlótól leánya Lescinska Mária a' francia és navarrai király' számára megkérgetett.

D' Estrées' kihallgatása az ifju XV. Lajos királyra mély benyomást tett. Gondolatja akaratlan a' lengyel herczegnővel bibelődött, ki előtte olly szenvedélyesen megdicsértetett; míg az, ki azon lelkesült rajzot tevő, őt felejté 's a' gazdag haszonbérló' leányára figyelt. Azon futó részvét, mellyet a' francia király' szívében a' száműzött lengyel király' sorsa ébreszte, nem sokára komoly érzetté változott; Rézsre nem hajló tudósítások a' költői, hűtelen kapitánytól rajzolt képét a' lengyel herczegnőnek csak erősíték; 's midőn az orleansi herczeg' következője, a' bourboni herczeg XV. Lajosnak e libe terjeszté az európai királyok' leányai' nevét, kiket a' francia király' kezére méltóknak tartott, a' király ezen tündöklő nevekhez a' lettett Szaniszló' leányáét ragasztá: 's azt választá nejének, kit egy kapitány nem tarta magához méltónak. Szaniszló és Mária ennél fényesebb bosszura nem találhattak.

D' Estréesnek d' Astanieres kisasszonyal, a' normandiai főhaszonbérló' leányával egybekelése után nyolcz nappal, megesküött az orleansi herczeg, a' regens' fija mint helyettes, királyi parancsolója' megbízásából Lescinska Máriával a' straszburgi székes templomban.

(Németből.)

G.

Igazítás: A' múlt második felévi 26. számu Társalkodó' 204. l. 10ik sorában „torozkói“ helyett olv. „fordai;“ 205. l. 29ik sor. „elfordítva“ h. olv. „elferdítve;“ 207. l. 34ik sor. „szakács“ h. olv. „szakás.“